

Література

1. Банник Л.В. Причини та шляхи подолання подружньої дисгармонії / Л.В. Банник // Журнал для батьків. – 2000. – № 2. – С. 26–29.
2. Волошок О.В. Дисфункційна сім'я як чинник ризику виникнення порушень у сфері спрямованості особистості / О.В. Волошок // Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2002. – С. 76–81.
3. Зайцева З.Г. Неблагополучна сім'я та її вплив на формування особистості дитини / З.Г. Зайцева // Соціальна підтримка молодого сім'ї. – К., 1994. – 118 с.
4. Капська А.Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола ; заг. ред. : І. Звереві та Г. Лактіонової. – К., 2001. – 129 с.
5. Ноздріна О.В. Порушення функціонування сім'ї як сучасна соціально-психологічна проблема в Україні / О.В. Ноздріна // Вісник Львівського Університету : зб. наук. пр. Серія: Філософські науки. – Л., 2001. – Вип. 3. – С. 425–432.
6. Рєпнова Т. Соціальний патронаж сім'ї / Т. Рєпнова // Соціальний педагог. – К., 2006. – 80 с.
7. Словник-довідник соціального працівника / авт.-укл. Т. Гончаренко. – К., 2005. – 406 с.
8. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. проф. А.Й. Капської. – К., 2003. – 256 с.
9. Трубавіна І.М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї: науково-методичні матеріали / І.М. Трубавіна. – К., 2003. – 86 с.

ЄРМАК Л.С.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ НАВИЧОК ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Суспільні процеси, що відбуваються в державі, викликали гостру потребу у професійно підготовлених фахівцях, які здатні ефективно працювати в сучасних умовах. Причиною високої ефективності праці будь-якого спеціаліста є правильна організація робочого часу. Але вміннями визначати пріоритетну важливість окремої дії, впорядковувати свої щоденні завдання в зв'язку із цим володіє не кожний. Ця проблема є актуальною для багатьох студентів. Студент, не підготовлений до самостійної організації свого навчально-виховного процесу, не зможе розвинути в собі ці якості в процесі професійної діяльності. Саме тому ВНЗ покликані забезпечити не тільки високий рівень професійних знань і вмінь студентів, а й сформувати гармонійну особистість фахівця, здатного до ефективної діяльності. Сучасний компетентний фахівець повинен уміти скласти оптимальний розпорядок дня, планувати різноманітні дії, аналізувати ефективність своєї діяльності, корегувати плани в процесі роботи, визначати методи та шляхи досягнення мети. Його професійне становлення передбачає виховання в нього таких ділових якостей, як цілеспрямованість, наполегливість та організованість.

Аналіз головних завдань розвитку освіти, окреслених у законодавчих і нормативних документах про освіту (Законах України “Про освіту” та “Про загальну середню освіту”, Державній національній програмі “Освіта: Україна XXI століття”, Національній доктрині розвитку освіти та ін.), змушує нас визнати, що проблема професійної підготовки майбутніх спеціалістів, формування їхньої професійної компетентності й самоорганізованості набуває особливого значення [1; 2]. Безперечно, важливою складовою професійності є навичка планування та організації самостійної діяльності. Але, на наш погляд, в науковій педагогічній літературі приділено недостатньо уваги її формуванню в студентів ВНЗ.

Серед загальних питань професійної підготовки, досить ґрунтовно розкритих С.Я. Батишевим, В.М. Галузинським, В.А. Козаковим, О.Е. Коваленко, В.С. Ледньовим, Н.Г. Ничкало, С.А. Шапоринським, М.В. Черпінським та іншими вченими, лише побіжно згадано про самостійну роботу як один з методів професійного навчання.

Суттєвий внесок у дослідження проблеми формування вмінь та навичок учнів і студентів зробили такі педагоги та психологи: С.І. Архангельський, Ю.К. Бабанський, Д.Н. Богоявленський, В.П. Беспалько, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, Т.І. Ільїна, Є.М. Кабанова-Меллер, О.М. Леонтьєв, М.І. Махмутов, Н.О. Менчинська, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, М.М. Скаткін, Н.Ф. Талізїна та ін. Використовуючи їх доробок, ми можемо охарактеризувати сутність процесу формування навички планування та організації самостійної діяльності більш конструктивно.

Видатний учений, етнограф, педагог М. Сумцов передбачав обов'язкове використання різних методів і прийомів з організації самостійної роботи студентів. Аналіз праць М. Сумцова переконав, що автор багато часу приділяв організації й активізації самостійної роботи студентів у позанавчальний час.

Положення щодо організації самостійної роботи студентів також розглядали в своїх працях В.К. Буряк, В.А. Козаков, П.І. Підкасистий, Н.О. Половникова, О.В. Рогова та ін.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми, дає підстави стверджувати, що формування навичок самостійного планування й організації навчальної і професійної діяльності майбутніх фахівців є одним з головних завдань навчально-виховного процесу та в умовах сьогодення набуває актуальності.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних основ формування навичок планування та організації самостійної роботи.

Самостійна діяльність студента є однією з найважливіших складових навчального процесу, у ході якого відбувається формування навичок, вмінь та знань і в подальшому забезпечується засвоєння студентом прийомів пізнавальної дослідницької діяльності, інтерес до творчої праці і, як результат, здатність вирішувати завдання прикладного наукового та професійного характеру. В зв'язку із цим планування, організація й реалізація роботи студента в умовах відсутності викладача є важливим завданням професійної підготовки майбутніх фахівців.

В дослідженнях, присвячених розвитку навичок і вмінь самостійної діяльності студентів, можна виділити дві концепції [3]. Послідовники першої стверджують, що вміння самостійно мислити й діяти необхідно формувати за допомогою спеціальних курсів та дисциплін. Представники другої вважають, що розвиток самостійності відбувається впродовж усього часу навчання у ВНЗ, під час навчальних занять. Вони займають дві позиції: 1) формування під час навчальних занять окремих вмінь та навичок, які визначаються дослідником залежно від його позицій; 2) створення системи навчально-виховних впливів у структурі процесу навчання у ВНЗ. На наш погляд, розвиток якостей самостійності особистості необхідно формувати як на спеціальних курсах, так і за допомогою системи навчально-виховних впливів у навчальний та позанавчальний час.

Одним з основних завдань викладання у ВНЗ є підготовка випускників до самостійної діяльності, що може бути досягнуто шляхом правильної організації са-

мостійної роботи [4]. Самостійна робота є основою для формування необхідності постійного поповнення своїх знань, готовності до самоосвіти, засобом її реалізації. Особливістю сучасного етапу розвитку суспільства є посилення ролі інтелектуальної діяльності людини та перехід до когнітивного інформаційного суспільства. Отже, освіта в сучасних культурах і соціально-економічних умовах відіграє важливу роль. Необхідність якісних змін в освіті зумовлена рядом факторів. Насамперед, зміною поколінь у суспільстві й різким скороченням періоду знань і новітніх технологій. На думку японських фахівців, для послідовного технологічного та соціального розвитку людського суспільства знання мають оновлюватися кожні 8–10 років. Таким чином, якщо раніше здобутих знань було достатньо на все соціально активне життя людини, у якому не було докорінних змін, то тепер це неможливо у принципі. В умовах різкого збільшення обсягу знань необхідно змінити педагогічні пріоритети з “вивчити” на “виховати” та з “навчити” на “навчити студента вчитись”.

Важлива роль у повноцінному забезпеченні самостійної роботи, як вважає Л.Е. Саржевська, належить комп’ютерним технологіям, які пропонують сьогодні велике різноманіття інформаційних продуктів та послуг. Використовуючи Інтернет на заняттях за професійним спрямуванням, студенти отримують великий обсяг інформації, яка завжди актуальна, підготовлена фахівцями, має високу якість, а також відповідає індивідуальним інтересам та потребам. Майбутній фахівець повинен уміти не лише шукати необхідну інформацію, але й обробляти її, класифікувати та аналізувати певні факти.

Крім практичного, самостійна робота має виховне значення: вона формує самостійність не тільки як окремі навички та вміння, а і як рису характеру, що відіграє велику роль у структурі індивідуальності сучасного спеціаліста вищої кваліфікації, тобто формує такі якості особистості й характеру, як самостійність, цілеспрямованість, наполегливість та організованість.

Формування такої якості особистості, як самостійність, має важливе значення для організації навчально-виховної діяльності студентів. Самостійність визначено як уміння особистості систематизувати, аналізувати, регулювати власну поведінку незалежно від зовнішніх умов. Самостійність виявляється на двох рівнях: зовнішньому та внутрішньому. До зовнішніх ознак ми відносимо вміння планувати свою навчальну діяльність, виконувати завдання без участі педагога, проводити самоконтроль і самокорекцію. Внутрішні ознаки – це мотиваційні потреби, розумові, фізичні, морально-вольові зусилля студентів.

Самостійна робота сприяє формуванню ділових якостей, необхідних майбутньому працівникові будь-якої галузі виробництва. Вміння планувати свою роботу, добирати прийоми її виконання, контролювати себе, раціонально використовувати час набуваються студентами під час їх підготовки у ВНЗ. Майбутні спеціалісти вчаться бути організованими.

В науковій літературі представлені різні підходи до розуміння сутності цього феномену. Так, “організованість” розуміють як:

- зібраність (Л. Чешко, Л. Уманський, В. Лопатін, Л. Лопатіна);
- здатність підкоряти себе необхідному режиму, застосовувати вольові зусилля в роботі, виявляти послідовність та дисциплінованість (Л. Уманський, І. Страхов, В. Лопатін, Л. Лопатіна);

– уміння планувати свою діяльність, керуватися цим планом, надавати своїм діям системного характеру й певної внутрішньої логіки, що виражає переконаність людини в правильності напряму й способів дій (Л. Фуксон, І. Страхов, Г. Вицлак, В. Селіванов);

– здатність улаштовувати, засновувати, створювати, з'єднувати в ціле, упорядковувати що-небудь, надавати чому-небудь плановірності (М. Надель-Червинська, П. Червинський);

– уміння цінувати фактор часу й ефективно використовувати час роботи, раціонально ущільнювати її (І. Страхов).

На думку В. Селіванова [5], у структуру організованості як якості особистості входить не тільки вміння планувати час і діяльність, але й потреба в цьому плануванні, постійний контроль за відповідністю своєї поведінки прийнятому плану.

Сучасний тлумачний словник С. Ожегова дає три визначення поняття “організованість”: 1) плановірність, суворий порядок у діяльності; 2) дисциплінованість, точні дії особистості; 3) наявність організації, згуртованості.

Отже, така ділова якість, як організованість, у її різноманітних проявах передбачає виразне розуміння вирішуваних завдань, уміння аналізувати процес їх вирішення і правильне розуміння умови й можливості виконання цієї діяльності.

Головним компонентом готовності до самостійної роботи є навичка її планування, яка може бути сформована у студентів під час їхнього навчання у ВНЗ, якщо забезпечити відповідне науково-методичне обґрунтування технологій, використовуваних з метою формування професійних умінь і навичок майбутніх спеціалістів. Оволодіння будь-якою навичкою – це поетапний процес. Він має три стадії: інструктаж, мета якого – поставити перед виконавцем завдання й дати рекомендації щодо його виконання; тренування, під час якого необхідні дії виконуються під контролем свідомості, спочатку повільно і з помилками, потім швидше і правильніше; доведення до певного рівня автоматизму, коли дії потребують дедалі менше свідомого контролю.

Навичка планування самостійної роботи формується у студентів у процесі складання планів, який має такі етапи: визначення цілей і завдань, складання програми дій, виявлення необхідних ресурсів і їх джерел, їх безпосереднє виконання. План – це система заходів, яка орієнтується на досягнення визначених цілей, на перехід від одного стану (поточного) до іншого (бажаного). План допомагає здійснювати задумані дії набагато ефективніше. Розробка плану – необхідний момент у досягненні мети, який складається з бачення напрямку руху, конкретних етапів та кроків. Дуже важливо визначати терміни досягнення цілей на кожному етапі самостійної діяльності, тому є необхідність навчати майбутніх спеціалістів вести облік і планування часу.

Складання плану чи програми самостійної роботи – справа відповідальна. Від правильної організації самостійної роботи студентів залежить успішність їх навчальної діяльності у вищому закладі. Тому з метою формування у студентів конструктивних умінь і навичок, які б сприяли ефективності їх навчання, педагог повинен проводити спеціальну роботу, спрямовану на:

- осмислення змісту діяльності, виділення її етапів, окремих дій;
- самостійне визначення завдань, засобів і способів їх вирішення;

- уточнення зовнішніх і внутрішніх умов досягнення результату;
- озброєння студентів методикою складання наочних і зрозумілих графічних планів, сіткового планування.

Щоб самостійна робота студентів була ефективною, потрібно дотримуватись певних умов:

- чіткої, конкретної постановки завдань перед ними;
- характер завдань і запитань для самостійної роботи та їх складність на різних етапах навчання повинні поступово змінюватись;
- завдання для самостійної роботи мають бути доступними й посилюючими;
- повинна дотримуватись систематичність і послідовність застосування самостійної роботи студентів у процесі навчання;
- важливо дотримуватись взаємозв'язку різних видів самостійної роботи та урізноманітнювати їх;
- повинен існувати взаємозв'язок аудиторної й самостійної роботи [6].

В цілому самостійна робота розвиває такі якості, як уміння студентів працювати із спеціальною літературою, довідниками, періодичними виданнями, із сучасними інформаційно-комунікативними технологіями. Студенти стають організованими, дисциплінованими, ініціативними та активними у вирішенні поставлених завдань.

Висновки. Проблему підвищення якості вищої освіти порушували неодноразово, але й сьогодні підготовка майбутнього спеціаліста не завжди відповідає вимогам часу та потребує вдосконалення.

На наш погляд, однією з причин такої ситуації є відсутність (або недостатня розвиненість) такої навички, як уміння студента, майбутнього фахівця, ставити цілі, планувати та організовувати свою самостійну роботу.

Безперечно, самостійна робота студентів сприяє їх особистісному розвитку, розширенню та поглибленню професійних знань і формуванню у них професійно значущих якостей.

Отже, від уміння студента планувати й організовувати свою самостійну роботу залежить не тільки успішність його навчальної діяльності у ВНЗ, а й ефективність майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Закон України “Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 20. – Ч. 1.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001. – 24 с.
3. Миндагулов А.Х. Организация самостоятельной работы слушателей : метод. рек. / А.Х. Миндагулов. – М. : Академия МВД России, 1996. – 92 с.
4. Кремень В.Г. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / В.Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 325 с.
5. Селиванов В.И. Избранные психологические произведения: (Воля, её развитие и воспитание) / В.И. Селиванов. – Рязань : РГПИ, 1992. – 574 с.
6. Белухин Д.А. Основы личностно-ориентированной педагогики / Д.А. Белухин. – Воронеж, 1996. – 317 с.